

CHAPTER

ECONOMIC MYTHS AND INSTITUTIONAL RESILIENCE: CHALLENGES TO THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY UNDER GLOBAL TRANSFORMATIONS AND RECOVERY

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-690-4-2>

Anastasiia Artomova

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Logistics and Trade Business
State University of Trade and Economics*

Summary

The chapter examines economic myths as a factor influencing institutional resilience and the development of the national economy under conditions of global transformations and recovery. It is argued that economic processes are shaped not only by objective indicators and regulatory instruments, but also by collective perceptions, simplified interpretive models, and value-laden assumptions through which society understands economic reality. Economic myths are treated not as mere false beliefs, but as socially reproduced forms of economic consciousness that combine rational elements with symbolic, emotional, and behavioral dimensions. The study clarifies the essence of the economic myth and distinguishes it from related categories such as economic narrative, stereotype, and ideologeme. It is shown that economic myths have accompanied the evolution of economic systems from traditional and pre-modern societies to modern and contemporary economies, changing their forms while preserving their functions of simplifying complexity and legitimizing particular economic orders. Particular attention is paid to market, financial, state-centered, and digital myths, which strongly affect public trust, economic expectations, and behavioral reactions in contemporary conditions. The chapter demonstrates that economic myths operate through such channels as trust in institutions, expectations regarding economic policy, patterns of economic behavior, and the communicative interaction between public governance, media, and society. It is emphasized that economic myths are ambivalent in nature, since they may either support collective coordination and adaptation or distort decision-making, delegitimize reforms, and weaken institutional resilience. The practical significance of the study lies in substantiating the need to identify and critically assess economic myths in public governance, economic communication, reform design, and national recovery strategies.

Вступ

Сучасний розвиток національної економіки відбувається в умовах глибоких глобальних трансформацій, структурної нестабільності, прискореної цифровізації, зміни моделей економічної взаємодії та підвищеної чутливості суспільства до кризових явищ. За таких обставин економічні процеси визначаються не лише об'єктивними макроекономічними показниками, регуляторними інструментами чи ресурсними можливостями, а й тими уявленнями, колективними переконаннями та інтерпретаційними моделями, крізь які суспільство сприймає економічну реальність. Саме тому дослідження економічних міфів набуває дедалі більшої ваги, адже йдеться не просто про супровідний елемент суспільної свідомості, а про чинник, що впливає на довіру до інститутів, на підтримку або неприйняття реформ, на моделі економічної поведінки та, зрештою, на результати політики відновлення.

Актуальність теми зумовлена тим, що в періоди масштабних трансформацій економічна свідомість суспільства особливо вразлива до спрощених пояснень, символічних образів, політико-економічних наративів і стійких стереотипів. У таких умовах економічні міфи перестають бути випадковим фоновим явищем і перетворюються на реальний чинник, здатний впливати на інституційну стійкість, економічну довіру, інвестиційні очікування, споживчу поведінку, ставлення до державного втручання, ринку, податкової політики та стратегій розвитку. Вони можуть формувати як конструктивні установки, пов'язані з мобілізацією суспільства, підтримкою економічного відновлення та адаптацією до нових умов, так і деструктивні уявлення, що підживлюють недовіру до інституцій, посилюють патерналістські настрої, відтворюють хибні економічні очікування та ускладнюють реалізацію реформ.

У сучасному науковому дискурсі проблематика економічних міфів формується на перетині економічної теорії, історії економічної думки, інституціоналізму, поведінкової економіки, соціальної філософії, комунікаційних досліджень і наратологічного підходу [13; 16]. Саме така міждисциплінарна оптика дає змогу розглядати економічний міф не лише як форму спрощеного або ідеологізованого пояснення господарських процесів, а і як елемент економічної свідомості, що опосередковує взаємодію між суспільством, державою, ринком та інституційним середовищем. У сучасних умовах економічні міфи набувають особливого значення ще й тому, що медіа, цифрові платформи та публічна комунікація сьогодні не просто відображають економічну реальність, а дедалі активніше беруть участь у її формуванні [8; 16].

Наявні наукові підходи дають підстави стверджувати, що економічні міфи не можна зводити виключно до хибних уявлень або примітивних забобонів [1; 11]. У багатьох випадках вони виконують роль своєрідних

когнітивних моделей, які спрощують складні економічні явища й роблять їх зрозумілими для широких суспільних груп. Водночас саме ця спрощеність створює додаткові ризики для формування обґрунтованої економічної політики та раціональної економічної поведінки. У зв'язку з цим дослідження економічних міфів потребує переходу від загального опису їх історичного існування до аналізу того, яким чином вони впливають на інституційну стійкість і розвиток національної економіки в умовах глобальних трансформацій і відновлення [6; 13].

Метою розділу є дослідження економічних міфів та їхнього впливу на інституційну стійкість і розвиток національної економіки в умовах глобальних трансформацій і відновлення. Для досягнення цієї мети передбачено розв'язання таких завдань: уточнити сутність економічного міфу та його місце в системі економічної свідомості; розмежувати поняття економічного міфу, економічного нарративу, стереотипу та ідеологеми; простежити історичну еволюцію економічних міфів і зміну їхніх функцій; визначити особливості новітніх економічних міфів в умовах цифровізації, глобальної нестабільності та структурних зрушень; проаналізувати вплив економічних міфів на суспільну довіру, економічну поведінку та публічну політику; охарактеризувати конструктивні й деструктивні ефекти економічних міфів у процесах розвитку та відновлення національної економіки.

Методологічну основу дослідження становлять інституційний, історико-генетичний, порівняльний, міждисциплінарний підходи, а також елементи дискурсивного аналізу. Інституційний підхід дає змогу простежити взаємозв'язок між економічними міфами та довірою до формальних і неформальних інститутів. Історико-генетичний підхід дозволяє виявити, як економічні міфи еволюціонували в різні історичні періоди та які смислові конструкції відтворюються в сучасних економічних системах. Порівняльний підхід створює можливість зіставити різні типи економічних міфів, їхні джерела, функції та наслідки. Застосування елементів дискурсивного аналізу дає змогу показати, як економічні міфи функціонують у публічному просторі, медійному середовищі та політичній комунікації.

Наукова новизна розділу полягає в обґрунтуванні підходу, за яким економічні міфи слід розглядати не лише як продукт економічної культури чи історії ідей, а як чинник, здатний безпосередньо впливати на інституційну стійкість, ефективність публічного управління, підтримку економічних реформ і моделі суспільної адаптації до трансформаційних процесів. Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для вдосконалення економічної комунікації, формування більш обґрунтованої державної політики, підвищення довіри до інститутів і розроблення стратегій економічного

відновлення, які враховують не лише матеріально–ресурсний, а й когнітивно-поведінковий вимір розвитку.

1. Теоретичні засади дослідження економічних міфів у розвитку національної економіки

1.1. Економічний міф: сутність, ознаки та місце в економічній свідомості

Осмислення економічного міфу потребує виходу за межі спрощеного уявлення про нього як про свідомо хибне або наївне пояснення господарських процесів. У сучасному науковому дискурсі економічний міф доцільно розглядати значно ширше – як стійку смислову конструкцію, що впливає на сприйняття економічної реальності, визначає рамки її тлумачення та опосередковує ставлення суспільства до ринку, держави, праці, багатства, справедливості, розвитку й ризику. У цьому сенсі економічний міф є не побічним утворенням економічного життя, а елементом економічної свідомості, через який складні явища набувають зрозумілого, емоційно насиченого й соціально прийняттого змісту [1; 13].

Економічний міф виникає там, де суспільство потребує не лише факту, а й пояснення, яке було б доступним, переконливим і таким, що легко відтворюється в повсякденному мисленні. Саме тому міфи особливо активно формуються в періоди невизначеності, структурних зрушень, криз або масштабних трансформацій, коли звичні економічні орієнтири втрачають стійкість, а потреба в простих інтерпретаціях різко зростає. У таких умовах міф виконує подвійну функцію: з одного боку, він зменшує когнітивну складність економічної реальності, а з іншого – задає певний тип економічної поведінки, очікувань і суджень [1; 16].

Сутність економічного міфу полягає в тому, що він поєднує раціональне ядро з емоційним, ціннісним і символічним наповненням. На відміну від наукової моделі, яка прагне пояснити явище через систему перевірюваних зв'язків, міф не стільки аналізує, скільки впорядковує сприйняття. Він дає суспільству відчуття смислової визначеності там, де економічна дійсність є суперечливою, багатофакторною і часто незручною для однозначних висновків. У цьому полягає його привабливість і водночас його сила: міф не обов'язково заперечує факти, але майже завжди підпорядковує їх певній логіці спрощення, вибіркості та символічної інтерпретації [6; 16].

До ключових ознак економічного міфу доцільно віднести, насамперед, його спрощувальний характер. Економічний міф зводить багатовимірні процеси до кількох зрозумілих формул: «риннок усе врегулює», «державка завжди заважає», «багатство створюється лише працею», «зовнішня допомога автоматично забезпечує розвиток», «економічне зростання саме

по собі розв'язує соціальні проблеми». Такі формули можуть містити раціональний елемент, але в міфологізованій формі вони втрачають аналітичну глибину та починають функціонувати як самодостатні пояснювальні схеми. Другою важливою ознакою є стійкість: економічні міфи здатні зберігатися навіть тоді, коли реальність уже демонструє їхню обмеженість. Третьою ознакою є нормативність, адже міф не лише описує, а й приховано підказує, що саме вважати правильним, справедливим, природним або бажаним [11; 13]. Важливою ознакою економічного міфу є також його комунікативна придатність: він легко поширюється через медіа, політичні заяви, експертні коментарі та повсякденні уявлення.

У структурі економічної свідомості економічний міф посідає особливе місце, оскільки поєднує в собі пізнавальний, ціннісний і символічний рівні осмислення економічної дійсності. Він не є тотожним ані науковому знанню, ані ідеологемі, ані повсякденному стереотипу, хоча може включати окремі риси кожного з них. На відміну від стереотипу, економічний міф зазвичай має ширший змістовий горизонт і претендує на пояснення причин та наслідків; на відміну від наративу, який може залишатися відкритим до множинності інтерпретацій, він тяжіє до більшої смислової завершеності; на відміну від ідеологеми, не завжди має чітко виражене політичне походження, хоча легко вбудовується в ідеологічні конструкції. Саме тому економічний міф доцільно розглядати як особливу форму економічної свідомості, в якій знання, переконання й оцінки поєднуються в цілісну модель сприйняття економічної реальності [7; 16].

Функціональне значення економічного міфу виявляється в тому, що саме через нього суспільство часто первинно впорядковує своє бачення економічних явищ. У реальному житті людина або соціальна група реагує не стільки на економічну дійсність у всій її складності, скільки на вже смислово оформлену її версію – ту, що подана через звичні уявлення, колективний досвід і культурно зрозумілі образи. Тому економічна свідомість охоплює не лише знання про інфляцію, ринок, податки чи державний бюджет, а й глибше коло уявлень: хто є джерелом багатства, кому можна довіряти в період нестабільності, що вважається природним для ринку, якою має бути роль держави та як співвідносяться свобода, справедливість і добробут. Усі ці смисли нерідко закріплюються саме в міфологізованій формі, що й надає економічному міфу помітного місця в системі суспільного економічного сприйняття [13; 20].

Водночас економічний міф не є однозначно негативним явищем. Його роль у суспільстві амбівалентна. З одного боку, він здатний спрощувати реальність до рівня, на якому стають можливими хибні економічні рішення, завищені очікування, недовіра до інститутів або помилкове тлумачення реформ. З іншого боку, міф може виконувати мобілізаційну

функцію, підтримувати відчуття перспективи, зміцнювати соціальну згуртованість і створювати символічні рамки, у межах яких суспільство легше сприймає необхідність змін. У цьому контексті важливо не лише викривати економічні міфи, а й розуміти, чому саме вони виникають, які потреби задовольняють і яке місце посідають у системі суспільного економічного сприйняття [1; 11].

Для розвитку національної економіки таке розуміння має не лише теоретичне, а й прикладне значення. Економічні міфи здатні впливати на підтримку реформ, ставлення до оподаткування, оцінку ролі держави, реакцію на інфляційні процеси, довіру до фінансових інститутів, сприйняття міжнародної економічної інтеграції та очікування відновлення. Саме тому аналіз економічного міфу як елемента економічної свідомості є необхідною передумовою для глибшого дослідження інституційної стійкості. Якщо інститути функціонують у середовищі, де економічна реальність систематично осмислюється через міфологізовані схеми, то й політика розвитку не може бути ефективною без урахування цього чинника [2; 14].

Отже, економічний міф слід розуміти як стійку, соціально відтворювану форму осмислення економічної дійсності, що поєднує пояснювальну, ціннісну, символічну та поведінкову функції. Його сутність виявляється не лише в змісті конкретних уявлень про ринок, державу чи багатство, а й у способі, в який він організовує економічну свідомість, впливає на суспільну довіру та задає рамки економічного вибору. Саме тому подальший аналіз потребує чіткого розмежування економічного міфу з близькими поняттями – економічним нарративом, стереотипом та ідеологемою.

1.2. Економічний міф, економічний нарратив, стереотип та ідеологема: межі розмежування

Для дослідження економічних міфів принципово важливо не лише окреслити їхню сутність, а й чітко відмежувати це поняття від близьких за змістом категорій, які часто вживаються майже як синоніми. У науковому й публічному дискурсі економічний міф нерідко перетинається з економічним нарративом, стереотипом та ідеологемою, однак повне ототожнення цих понять є методологічно неточним. Таке змішування ускладнює аналіз, розмиває понятійні межі й не дає змоги побачити, як саме різні форми смислового опрацювання економічної реальності впливають на суспільну свідомість, економічну поведінку та інституційне середовище [7; 16].

Найзагальніше економічний міф можна розуміти як стійку смислову конструкцію, що пояснює економічні явища через спрощену, ціннісно насичену та соціально відтворювану модель. Він не лише описує

економічну реальність, а й задає рамку її сприйняття: підказує, що в ній є природним, справедливим, загрозливим або бажаним. Саме тому міф працює не лише на рівні знання, а й на рівні віри, очікування й колективного досвіду. Він здатний існувати тривалий час, адаптуючись до нових умов, але зберігаючи внутрішнє смислове ядро [13; 16].

Економічний наратив, на відміну від міфу, є передусім формою оповідання про економічні події, процеси чи явища. Його сила полягає не стільки в завершеній пояснювальній моделі, скільки в здатності пов'язати факти в послідовний сюжет, який легко сприймається, запам'ятовується і поширюється. Наратив може бути нейтральнішим, ситуативнішим, відкритішим до переосмислення, ніж міф. Якщо міф тяжіє до стійкості та нормативної завершеності, то наратив частіше функціонує як динамічна форма подачі смислу. Саме через наративи економічні явища входять у масову свідомість, а вже згодом частина з них, багаторазово повторена й емоційно підкріплена, може набути міфологічного характеру [1; 16].

Інакше кажучи, наратив часто є каналом, через який міф поширюється і закріплюється. Наприклад, розповідь про те, що «успішна економіка завжди є результатом лише вільного ринку», спочатку може функціонувати як публічний наратив, але за умови постійного повторення, спрощення і нормативного підкріплення перетворюється на міф, який уже не просто описує явище, а претендує на універсальну істину. Отже, економічний наратив і економічний міф тісно пов'язані, але не тотожні: наратив розгортає смисл у формі сюжету, тоді як міф закріплює його у формі стійкої колективної моделі пояснення [6; 16].

Ще ближчим до повсякденної свідомості є економічний стереотип. Його головна ознака – схематизм і повторюваність. Стереотип не обов'язково прагне пояснити економічне явище в цілому; частіше він фіксує спрощене уявлення про певний об'єкт, суб'єкта чи процес. Наприклад, у масовій свідомості можуть функціонувати стереотипи на кшталт «підприємець завжди орієнтований лише на прибуток», «держава завжди неефективна», «інфляція виникає лише через зростання зарплат», «зовнішня торгівля автоматично послаблює внутрішнього виробника». Такі уявлення не завжди оформлені в розгорнуту історію або концепцію, але вони впливають на сприйняття економічної дійсності й часто стають частиною ширших міфологічних побудов [2; 14].

Таким чином, стереотип можна розглядати як більш вузьку і фрагментарну форму спрощення, тоді як міф є ширшою конструкцією, що здатна інтегрувати окремі стереотипи у відносно цілісну систему уявлень. Якщо стереотип фіксує поверхнево узагальнену ознаку, то міф уже намагається пояснити світ через неї. Саме тому економічні стереотипи часто виступають «будівельним матеріалом» для економічних міфів, але самі по собі ще не дорівнюють їм.

Окремого розмежування потребує поняття ідеологеми. На відміну від міфу, який може виникати й відтворюватися навіть поза чітко оформленою політичною доктриною, ідеологема має виразніше нормативне та політичне навантаження. Вона є концентрованим елементом ідеології, своєрідною формулою, що передає її базові установки в стислій, доступній і мобілізаційній формі. У сфері економіки ідеологемами можуть виступати твердження на кшталт «ринок завжди ефективніший за державу», «соціальна рівність гальмує розвиток», «економічне зростання є абсолютним пріоритетом за будь-яких умов», «державна повинна мінімізувати свою присутність у господарському житті». Такі формули мають уже не лише пояснювальну, а й чітко програмну функцію [11; 18].

Водночас економічний міф і ідеологема активно взаємодіють. Ідеологема часто використовує міф для того, щоб надати своїм твердженням природності, очевидності та емоційної переконливості. Міф, у свою чергу, через ідеологему може отримувати політичну спрямованість і перетворюватися на інструмент легітимації конкретних економічних рішень, реформ або моделей державного управління. Проте повністю зводити міф до ідеологеми було б помилкою. Міф ширший: він може існувати і в політичному, і в культурному, і в побутовому вимірі, не завжди маючи чітко артикульований ідеологічний центр [7; 11].

Отже, межі розмежування між цими поняттями доцільно окреслити так: економічний наратив є способом оповідання про економічну реальність; стереотип – спрощеним уявленням про її окремі елементи; ідеологема – нормативно й політично навантаженою формулою; економічний міф – стійкою смисловою конструкцією, яка може включати риси всіх трьох, але не зводиться до жодної з них. Саме в цій інтегративній природі й полягає його особлива сила: міф здатний одночасно пояснювати, оцінювати, мобілізувати та спрямовувати економічне сприйняття суспільства.

Для подальшого дослідження це розмежування має принципове значення. Воно дає змогу уникнути понятійної розмитості та точніше визначити, з якими саме механізмами впливу ми маємо справу в кожному конкретному випадку. Якщо йдеться про швидко поширювану історію в медіа – це, найімовірніше, наратив; якщо про повторюване спрощене уявлення – стереотип; якщо про концентровану політичну формулу – ідеологема. Якщо ж перед нами стійка, соціально відтворювана і ціннісно насичена модель пояснення економічної дійсності, яка впливає на довіру, очікування та моделі поведінки, – тоді йдеться саме про економічний міф. Саме таке розуміння відкриває можливість перейти від загальних теоретичних міркувань до аналізу того, як економічні міфи функціонують у реальних історичних і сучасних умовах.

З метою систематизації наведених теоретичних положень і чіткого розмежування економічного міфу з близькими за змістом категоріями доцільно звернутися до структурно–логічної схеми. Такий спосіб подання матеріалу дозволяє одночасно зафіксувати понятійне ядро економічного міфу, виявити його зв'язки з економічним наративом, стереотипом та ідеологією, а також окреслити його функціональні наслідки в економічній свідомості та інституційному середовищі.

Подана на рисунку 1 схема дає змогу побачити економічний міф не як ізольоване поняття, а як смислову конструкцію, що формується на перетині оповідної, стереотипізованої та ідеологічно забарвленої інтерпретації економічної реальності. У цьому полягає її аналітичне значення: вона фіксує не лише понятійні межі економічного міфу, а й показує, чому його вплив не обмежується сферою уявлень. Вбудованість економічного міфу в систему суспільного сприйняття зумовлює його здатність позначатися на довірі до інститутів, підтримці реформ, характері публічної комунікації та способах економічного реагування. Саме тому подальший аналіз доцільно зосередити на тому, як економічні міфи функціонують в інституційному середовищі та яким чином вони впливають на поведінку економічних суб'єктів.

1.3. Інституційний і поведінковий вимір економічних міфів

Економічні міфи набувають реального значення не лише як елементи символічного або дискурсивного простору, а передусім як чинники, що впливають на функціонування інститутів і поведінку економічних суб'єктів. Саме в цьому вимірі вони виходять за межі абстрактних уявлень і стають частиною практичної економічної реальності. Якщо міф закріплюється в суспільній свідомості, він починає впливати на оцінку економічної політики, на сприйняття державних рішень, на довіру до ринку, фінансових установ, регуляторів та інших інституцій, від яких залежить стійкість економічної системи [13; 20].

Інституційний вимір економічних міфів виявляється насамперед у тому, що інститути функціонують не лише через формальні правила, норми чи санкції, а й через віру в їхню легітимність, ефективність і справедливість. Навіть найкраще сконструйований інститут не може бути достатньо результативним, якщо в суспільстві домінують уявлення про його апріорну неефективність, упередженість або корисливу природу. І навпаки, інституційна довіра може певний час підтримувати функціональність навіть у тих випадках, коли реальна ефективність інституту є неповною. У цьому контексті економічний міф виступає одним із механізмів, через який формується колективне ставлення до держави, податкової системи, банківського сектору, ринку праці, підприємництва чи зовнішньоекономічної інтеграції [13; 16].

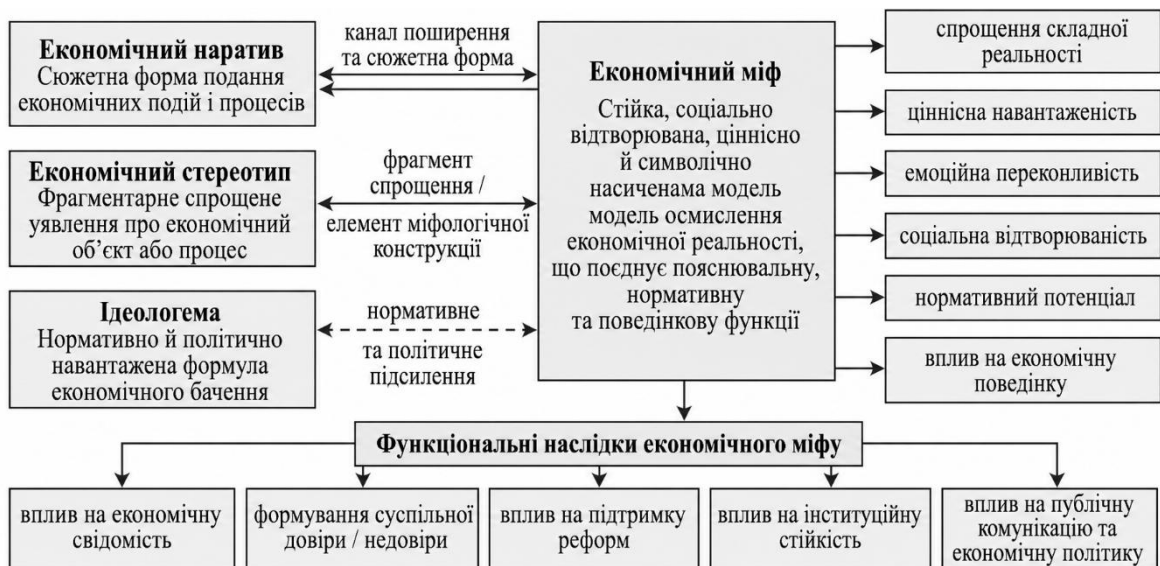

Рис. 1. Економічний міф у системі суміжних понять: структурно–логічні зв’язки, відмінності та функціональні перетини

Джерело: складено автором

Важливо, що міфологізоване сприйняття інститутів не обов’язково має виключно негативний характер. Наприклад, уявлення про державу як гаранта стабільності може підтримувати суспільну згуртованість у періоди глибоких трансформацій. Водночас міф про абсолютну раціональність ринку або про автоматичну ефективність будь-якої дерегуляції здатний, навпаки, послаблювати критичне ставлення до економічної політики й формувати необґрунтовані очікування. Тобто інституційний вимір економічних міфів пов’язаний не лише з довірою або недовірою, а й із тим, у який саме спосіб суспільство оцінює функції інститутів, межі їхньої компетенції та допустимий масштаб їхнього втручання [6; 11].

Не менш значущим є поведінковий вимір економічних міфів. Економічна поведінка в реальному житті рідко ґрунтується лише на повній інформації, раціональному обчисленні та неупередженому аналізі. Значна частина рішень приймається в умовах невизначеності, інформаційного перевантаження, обмеженої уваги та емоційного тиску. За таких обставин саме економічні міфи часто виконують роль швидких когнітивних орієнтирів: вони допомагають інтерпретувати події, оцінювати ризики, прогнозувати наслідки та обирати стратегію дії [1; 16].

На рівні домогосподарств це може проявлятися у ставленні до заощаджень, споживання, кредитування, інвестування чи оподаткування. Наприклад, поширене переконання, що будь-яке зростання цін є виключно наслідком некомпетентності влади, або, навпаки, що інфляція

є природним і навіть корисним фоном для розвитку, формує різні моделі фінансової поведінки. Аналогічно міфи про «небезпечність» банківської системи, «безумовну вигідність» іноземної валюти, «штучність» податків чи «марність» довгострокового планування впливають на повсякденні рішення значно сильніше, ніж складні макроекономічні пояснення [14; 16].

На рівні бізнесу поведінковий ефект економічних міфів також є помітним. Уявлення про те, що держава завжди виступає лише як обмежувач, що ринок самостійно усуває будь-які дисбаланси або що зовнішні шоки завжди мають короткостроковий характер, можуть суттєво впливати на інвестиційні рішення, інноваційну активність, ставлення до державних програм підтримки й стратегічне планування. Інакше кажучи, міф у цьому випадку не просто «супроводжує» господарську діяльність, а реально бере участь у формуванні економічних стратегій [11; 20].

Поведінковий вимір економічних міфів особливо виразно проявляється у ситуаціях нестабільності, коли зростає попит на швидкі та психологічно комфортні пояснення. У періоди структурних змін люди та організації рідко мають змогу діяти на основі повної аналітичної визначеності, тому дедалі частіше спираються на звичні смислові схеми. Саме в цей момент економічний міф може виступати або як засіб адаптації, або як джерело помилок. Якщо він допомагає суспільству зберігати довіру до базових інститутів і не руйнує здатності до раціональної корекції поведінки, його роль може бути відносно конструктивною. Якщо ж він закріплює страх, недовіру, спрощений пошук винних або ілюзію простих рішень, його вплив стає деструктивним [1; 13].

Інституційний і поведінковий виміри економічних міфів тісно взаємопов'язані. Інститути не функціонують у соціальному вакуумі, а економічна поведінка не формується поза інституційним середовищем. Саме тому міф, що підриває довіру до інститутів, одночасно впливає і на практики економічної поведінки: зменшує готовність до інвестування, посилює короткострокове мислення, стимулює тінізацію або ухилення від взаємодії з формальними структурами. У свою чергу, стійкі поведінкові практики – наприклад, звичка покладатися лише на неформальні механізми, уникати довгострокових рішень або не довіряти офіційній економічній статистиці – підживлюють і відтворюють міфи на новому рівні [13; 20].

У цьому сенсі економічний міф можна розглядати як своєрідний посередник між символічним світом уявлень і практичним світом економічних дій. Він перетворює складні економічні процеси на доступні моделі сприйняття, але одночасно впливає на конкретні рішення, що ухвалюються домогосподарствами, бізнесом, державними інституціями й

суспільством у цілому. Саме тому аналіз міфів є важливим не тільки для історії економічної думки або соціальної філософії, а й для розуміння того, чому в однакових інституційних умовах різні суспільства або різні групи можуть демонструвати відмінні моделі економічної поведінки [7; 13].

Для розвитку національної економіки така перспектива має принципове значення. Ефективність економічної політики залежить не лише від якості її проектування, а й від того, у якому смисловому середовищі вона реалізується. Якщо суспільство сприймає інститути крізь призму стійких міфологізованих уявлень, то навіть обґрунтовані рішення можуть зустрічати недовіру, спротив або хибне тлумачення. І навпаки, політика, яка враховує наявні економічні міфи, може бути точнішою в комунікаційному сенсі, реалістичнішою щодо очікувань суспільства та ефективнішою з погляду інституційної адаптації. У цьому полягає одна з ключових причин, чому економічні міфи слід аналізувати не як периферійну тему, а як важливий чинник інституційної стійкості й поведінкової динаміки економічного розвитку [2; 14].

Отже, інституційний і поведінковий виміри економічних міфів дають змогу побачити, що їхній вплив виходить далеко за межі символічного чи риторичного простору. Економічні міфи беруть участь у формуванні довіри, легітимності, очікувань, моделей вибору та практик взаємодії з інститутами. Саме тому їхній аналіз є необхідним для пояснення не лише того, як суспільство думає про економіку, а й того, як воно в ній діє.

2. Еволюція економічних міфів та їхній вплив на економічну політику і суспільно-економічні процеси

2.1. Історичні форми економічних міфів: від традиційного господарства до модерної економіки

Історія економічних міфів переконує, що вони виникали не на периферії господарського життя, а в його центрі – там, де суспільство намагалося пояснити походження багатства, природу власності, справедливість обміну, роль праці та межі влади в економічній сфері. Саме тому економічний міф доцільно розглядати не як випадкову інтелектуальну похибку, а як історично стійку форму осмислення економічної реальності, що змінювала зміст залежно від типу господарського устрою, але зберігала свою ключову функцію – спрощувати складні відносини та надавати їм нормативно прийнятний сенс [5; 12].

Важливо підкреслити, що в цьому дослідженні економічний міф не трактується як проста неправда або цілковито хибне уявлення. У більшості випадків він містить певне раціональне ядро, однак у процесі суспільного відтворення спрощує складну реальність, абсолютизує

окремі її сторони та перетворює історично змінні явища на нібито природні, універсальні й самозрозумілі закономірності. Саме в такому значенні далі розглядаються історичні форми економічних міфів.

У традиційних суспільствах ранні економічні міфи були тісно пов'язані з аграрним циклом, природною ритмікою та сакральним баченням світу. Господарський добробут пояснювався не стільки раціональною організацією виробництва, скільки відповідністю дій людини вищому порядку, прихильністю божества або правильністю ритуалу. Звідси походить одне з найдавніших міфологізованих економічних уявлень – уявлення про сакральне джерело достатку, за яким урожай, багатство і стабільність залежать передусім від включеності спільноти в космічний або божественний порядок. У таких уявленнях земля постає не просто ресурсом, а священною основою життя, а праця – не лише господарською необхідністю, а формою підтримання світової гармонії [5]. Такі уявлення були важливими не лише для свого часу, а й як раннє смислове підґрунтя подальших моделей економічного сприйняття, у яких господарський порядок пов'язувався з уявленнями про природну або вищу закономірність.

Поруч із цим у ранніх суспільствах формувалися й міфи про первісну спільність благ. У спрощеному вигляді вони зводилися до уявлення, що початковий стан людського співжиття ґрунтувався на повній колективності власності та відсутності індивідуального привласнення. Проте навіть базові історико-антропологічні спостереження показують, що ранні форми володіння, користування й контролю над ресурсами були значно складнішими та не вкладалися в схему абсолютної спільності. У цьому разі таке міфологізоване уявлення виконувало важливу нормативну функцію: воно дозволяло осмислити сучасні суперечності щодо власності через звернення до уявного «первинно справедливого» стану [9].

В античну добу економічні міфи набувають більш виразного соціально-політичного характеру. Вони вже не лише пояснюють господарське життя через сакральні символи, а й починають легітимувати конкретний суспільний порядок. Одним із найбільш показових прикладів є уявлення про природність соціальної ієрархії та економічної нерівності. У працях Арістотеля знаходимо обґрунтування думки, що окремі форми підлеглості, зокрема рабство, мають природний характер і відповідають устрою суспільства [4]. У такому вигляді історично конкретна система господарювання фактично підносилася до рівня норми, яка не потребує додаткового виправдання. Саме в такому вигляді можна говорити про одну з ранніх форм економічного міфу: не просто опис наявного порядку, а його представлення як природного, внутрішньо правильного й майже незмінного. Саме в таких формах закладалися смислові схеми, що згодом

впливали на ставлення до держави, ринку, господарської нерівності та допустимих меж соціальної ієрархії.

Іншим важливим античним міфом було уявлення про особливу моральну та економічну вартість землеробства порівняно з торгівлею чи фінансовими операціями. Землеробська праця асоціювалася з природністю, стабільністю та порядком, тоді як торговельне збагачення часто викликало моральну підозру. Це уявлення не було лише етичним судженням: воно задавало ієрархію господарських занять і формувало довготривале ставлення до того, які форми добування багатства є «правильними», а які – сумнівними. Таким чином, античний світ виробив міфи не лише про нерівність, а й про ієрархію економічних способів життя [4; 12].

У середньовічному суспільстві економічні міфи тісно переплітаються з теологічною картиною світу. Економічний порядок розглядається як частина морального та божественного устрою, а отже питання ціни, праці, багатства чи станової диференціації набувають не просто господарського, а світоглядного змісту. Показовим прикладом тут є міф про «справедливу ціну», який у схоластичній традиції, зокрема у Фоми Аквінського, пов'язувався з уявленням про морально правильний обмін [12]. У цьому випадку економічний механізм ціноутворення підпорядковувався не логіці ринку як такої, а уявленню про належний порядок, що відповідає становій структурі суспільства, витратам і моральній рівновазі. Такий міф був важливим не тому, що пояснював реальне ціноутворення, а тому, що пропонував суспільству нормативну модель економічної справедливості.

Ще однією характерною для середньовіччя міфологемою було трактування станового економічного порядку як природного і морально виправданого. Соціальна ієрархія, нерівність доступу до благ, відмінність у правах і господарських ролях трактувалися як частина належного порядку, встановленого не людьми, а вищою логікою буття. У такій системі економічний міф не просто легітимізував нерівність – він знімав саму потребу бачити в ній історичну проблему. Це була надзвичайно ефективна форма символічної стабілізації господарського ладу [12]. У подальшому такі уявлення не зникли, а трансформувалися в нові моделі економічного мислення, у яких уже інші господарські порядки також починали сприйматися як природні, самозрозумілі та нормативно виправдані.

Перехід до ранньомодерної епохи змінив зміст економічної міфології. Разом із розвитком торгівлі, міст, державної централізації та міжнародної конкуренції в центрі опиняються вже не стільки земля і становий порядок, скільки гроші, обіг, накопичення та державна могутність. Саме в цьому контексті формується одна з найстійкіших ранньомодерних міфологізованих економічних уявлень – отождолення багатства держави із запасами

золота та срібла. У меркантилістському баченні багатство країни вимірювалося насамперед нагромадженням дорогоцінних металів, а зовнішня торгівля мислилася як боротьба за обмежений обсяг вигоди [12; 17]. Цей міф був особливо стійким, бо поєднував господарську аргументацію з інтересами державної влади, військової сили та політики суперництва.

Звідси ж виростає і міф про нульову суму в міжнародній торгівлі – уявлення, за яким виграш однієї країни неминуче означає втрату для іншої. У ранніх формах економічного мислення така логіка здавалася майже очевидною, оскільки багатство сприймалося як обмежений ресурс, який потрібно перерозподілити на користь власної держави. Хоча в подальшому економічна теорія значно ускладнила розуміння торгівлі й довела можливість взаємної вигоди, сам міф про нульову суму виявився довготривалим і продовжив існувати вже в новітніх формах економічного протекціонізму [2; 6].

Модерна економічна думка, особливо починаючи з класичної політичної економії, принесла із собою новий тип економічних міфів – уже не стільки про сакральний чи становий порядок, скільки про автономну раціональність ринку. У працях Адама Сміта важливе місце посідає ідея саморегулювального механізму ринку та здатності приватного інтересу в певних умовах працювати на суспільне благо [10; 17]. У власне науковому сенсі ця ідея стала одним із фундаментів економічної теорії. Проте в суспільному сприйнятті вона часто редукувалася до спрощеного міфу про те, що ринок завжди й за будь-яких умов здатний автоматично врівноважити інтереси, подолати дисбаланси та забезпечити справедливий результат. Саме тут і виникає характерне для модерної доби міфологізоване уявлення про безумовну самодостатність ринку.

Паралельно з цим формується ще один модерний міф – міф про економічний прогрес як майже автоматичний наслідок раціоналізації, свободи обміну та підприємницької активності. У його основі лежало переконання, що економічне зростання має внутрішню позитивну логіку і саме по собі здатне вести суспільство до загального добробуту. У такому вигляді прогрес переставав бути складним, суперечливим і соціально нерівномірним процесом, а починав сприйматися як майже універсальний маршрут до кращого майбутнього. Саме ця віра в автоматизм розвитку стала однією з найвпливовіших модерних міфологем економічного мислення [17; 18].

Для систематизації розглянутих історичних форм економічних міфів, їхнього змісту, інтелектуального підґрунтя та суспільного впливу доцільно звернутися до табл. 1.

**Історичні форми економічних міфів:
зміст, епоха, інтелектуальна традиція та суспільний вплив**

Умовна назва економічного міфу	Зміст і підстави міфологізації	Історична епоха / мислителі / інтелектуальна традиція	Вплив на суспільне сприйняття та господарську практику
1	2	3	4
Сакральне джерело достатку	Добробут і врожай пояснюються передусім прихильністю вищих сил, правильністю ритуалу та відповідністю природному або космічному порядку; реальні господарські чинники відсуваються на другий план	Традиційні аграрні суспільства. Міфологічні та релігійні уявлення давніх цивілізацій; аграрні культури [5]	Легітимизував залежність господарського успіху від звичаю, ритуалу й сакрального порядку; зміцнював колективні моделі поведінки
Первісна спільність благ	Уявлення про повну початкову колективність власності подає ранні форми володіння як абсолютно спільні, хоча історично вони були складнішими	Ранні суспільства / пізніші реконструкції. Антропологічні та філософсько–правові інтерпретації комунітарності [9]	Формував спрощене бачення походження власності та використовувався для нормативного осмислення справедливості розподілу
Природність соціальної та економічної нерівності	Історично конкретна ієрархія подається як природний і внутрішньо виправданий порядок	Античність. Арістотель; антична соціально-філософська традиція [4]	Легітимизував підлеглість окремих груп, закріплював уявлення про природність нерівності та сталості господарського ладу
Моральна перевага землеробства над торгівлею	Землеробство розглядається як «природний» і морально вищий спосіб добування багатства, тоді як торгівля й фінансові операції викликають підозру	Античність. Антична економічна думка; ранні етичні уявлення про господарювання [4; 12]	Формував ієрархію видів господарської діяльності та впливав на ставлення до торгівлі, обігу й збагачення

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
«Справедлива ціна» як відображення належного порядку	Ціна трактується не як результат складної взаємодії попиту, пропозиції та інституцій, а як морально правильна величина, що відповідає становому й релігійному порядку	Середньовіччя. Фома Аквінський; схоластична традиція [12]	Надавав економічному обміну морально–нормативного змісту, легітимував станову стабільність і обмежував ринкове тлумачення ціни
Природність станового економічного порядку	Нерівність у доступі до благ і відмінність господарських ролей розглядаються як частина богоустановленої або морально виправданої системи	Середньовіччя. Схоластична та станова-правова традиція [12]	Знімав історичну проблемність нерівності, закріплював підлеглисть і символічно стабілізував господарський лад
Багатство держави = запаси золота і срібла	Державне багатство ототожнюється з накопиченням дорогоцінних металів, а не з ширшою системою виробництва, продуктивності та обміну	Ранньомодерна доба / меркантилізм. Меркантилістська традиція; ранньомодерне державне мислення [12; 17]	Посилював політику накопичення, державного контролю торгівлі та зовнішньоекономічного суперництва
Міжнародна торгівля як гра з нульовою сумою	Виграш однієї держави сприймається як автоматична втрата іншої; взаємна вигода торгівлі ігнорується або недооцінюється	Ранньомодерна доба; пізніші рецидиви в модерній економіці. Меркантилістські підходи; критика в класичній і сучасній економічній думці [2; 6]	Підживлював протекціонізм, економічний націоналізм і сприйняття міжнародного обміну як боротьби за обмежений ресурс.
Саморегуляція ринку як універсальна формула	Часткова законмірність ринкової координації абсолютизується й подається так, ніби ринок за будь-яких умов автоматично забезпечує рівновагу, ефективність і суспільне благо	Модерна економіка. Класична політична економія; у міфологізованій формі – спрощене прочитання ідей Адама Сміта [10; 17]	Посилював віру в безумовну самодостатність ринкового механізму, знижував чутливість до інституційних обмежень і провалів ринку

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4
Автоматизм економічного прогресу	Економічне зростання трактується як майже гарантований шлях до загального добробуту, тоді як соціальні суперечності та нерівномірність розвитку відсуваються на периферію	Модерна доба. Класична та модерна прогресистська традиція; критичне переосмислення в сучасній економічній думці [18; 19]	Надавав модернізації мобілізаційного імпульсу, але водночас спрощував уявлення про реальні наслідки розвитку та його соціальну ціну

Джерело: складено автором на основі [2; 4; 5; 6; 9; 10; 12; 17; 18; 19]

Дані табл. 1 узагальнюють історичну мінливість економічних міфів за збереження їхньої спільної функції – спрощувати економічну реальність і легітимувати певний порядок господарського життя.

Отже, історичні форми економічних міфів змінювалися разом із господарськими системами, але їхня внутрішня функція залишалася подібною. У традиційному суспільстві вони пояснювали добробут через сакральний порядок і природний цикл; в античності – легітимували соціальну ієрархію та господарську нерівність; у середньовіччі – підтримували уявлення про морально виправданий становий устрій і справедливий обмін; у ранньомодерну та модерну добу – міфологізували багатство, торгівлю, державну могутність, саморегуляцію ринку та економічний прогрес. Саме ця історична еволюція показує, що економічні міфи змінюють форму, але не зникають: вони лише переходять від одних моделей господарського життя до інших. Це й зумовлює необхідність далі розглянути, як ринкові, фінансові та державницькі міфи трансформувалися вже в економіці ХХ–ХХІ століть.

2.2. Ринкові, фінансові та державницькі міфи у ХХ–ХХІ століттях

У ХХ–ХХІ століттях економічні міфи не зникають, а, навпаки, набувають нових форм, більш складних і водночас більш масово відтворюваних. Якщо в попередні епохи вони були тісно пов'язані із сакральним порядком, становою ієрархією або ранніми моделями нагромадження багатства, то в новітній економіці їхнім середовищем стають ринкові механізми, фінансові інститути, державна політика, глобалізаційні процеси та цифрові комунікації. Саме тому сучасні економічні міфи функціонують уже не лише як культурні або світоглядні конструкції, а як чинники, що безпосередньо впливають на довіру до інститутів, очікування економічних суб'єктів, підтримку реформ і

здатність суспільства адаптуватися до кризових змін. У новітніх умовах це дає підстави розглядати економічні міфи не лише як форму масового економічного сприйняття, а і як чинник, що позначається на параметрах інституційної стійкості національної економіки.

Однією з найвпливовіших груп міфів новітньої доби стали ринкові міфи. Їхнім ядром є переконання, що ринок у будь-яких умовах є найбільш раціональним, самодостатнім і внутрішньо справедливим механізмом координації економічного життя. У науковій економічній думці ідея ринкової координації має вагомі підстави, однак у суспільному сприйнятті вона нерідко перетворювалася на міфологізовану формулу, за якою будь-яке втручання держави автоматично погіршує ситуацію, а вільний ринок завжди самостійно усуває дисбаланси, забезпечує ефективність і веде до суспільного блага. У такому вигляді ринок починає сприйматися не як інститут, що функціонує за певних правових, політичних і соціальних умов, а як універсальний саморегулятор, здатний розв'язати практично будь-яку проблему.

У ХХ столітті особливої сили цей тип міфологізації набув у періоді утвердження неоліберальних підходів, коли економічна свобода, дерегуляція та приватизація дедалі частіше подавалися не просто як інструменти політики, а як майже безальтернативна модель раціонального господарського порядку. Саме в цей період поширюється міф про саморегуляцію ринку як універсальну формулу економічної стабільності. Його вплив був значним не лише на теоретичному рівні, а й у практиці реформ, де складні соціально-економічні проблеми нерідко зводилися до припущення, що достатньо послабити державну присутність – і ринкова система сама відновить рівновагу. Проте кризи, фінансові потрясіння та зростання структурної нерівності показали, що ринок не існує поза інституційним середовищем, а його ефективність значною мірою залежить від якості правил, довіри, контролю та здатності інститутів реагувати на збої [6; 11].

Поряд із цим у новітній економіці формується міф про абсолютну ефективність конкуренції. У спрощеному вигляді він зводиться до переконання, що конкуренція завжди автоматично веде до зниження цін, зростання якості, інноваційності та загального добробуту. Проте в реальній економіці конкуренція може давати різні результати залежно від структури ринку, доступу до ресурсів, антимонопольних механізмів, якості правового поля та рівня інституційного захисту. У міфологізованій формі конкуренція постає як самодостатня цінність, яка нібито не потребує корекції, балансу чи правил гри. Таке сприйняття особливо небезпечне тим, що може маскувати асиметрії ринкової влади та підміняти аналіз реальних ринкових відносин вірою в автоматизм позитивного результату.

Не менш впливовими виявилися фінансові міфи, які особливо посилилися в умовах фінансіалізації економіки. Одним із найпомітніших тут є міф про те, що фінансові ринки здатні найбільш точно, швидко й об'єктивно оцінювати економічну реальність. У такій логіці фінансовий сектор починає сприйматися як нейтральний і майже безпомилковий механізм перерозподілу ресурсів, а ціни фінансових активів – як своєрідне дзеркало реальної вартості. Проте новітня економічна історія переконливо показала, що фінансові ринки не лише відображають очікування, а й продукують спекулятивні хвилі, колективні ілюзії, паніку та переоцінку ризику. Саме тому міф про самодостатню раціональність фінансового ринку виявився одним із найбільш руйнівних для інституційної стійкості, оскільки під його впливом слабшали регуляторні запобіжники, а довіра до фінансових інститутів будувалася на надмірно оптимістичних очікуваннях [1].

У ХХ–ХХІ століттях поширення набув і міф про те, що фінансове зростання саме по собі є ознакою здорової економіки. У такому баченні розширення кредитування, зростання ринків капіталу, активізація біржових операцій і збільшення обсягу фінансових інструментів автоматично трактуються як показники прогресу. Проте фінансове розширення не завжди означає реальне зміцнення виробничої бази, інституційної якості чи стійкості розвитку. Навпаки, у певних умовах воно може створювати ілюзію добробуту, підживлювати боргові ризики та віддаляти економічну систему від її реального структурного балансу. У цьому разі фінансовий міф небезпечний тим, що він підміняє зміст економічного розвитку його зовнішніми індикаторами.

Окремої уваги заслуговує міф про інфляцію як явище, що має лише одну очевидну причину й один універсальний спосіб подолання. У публічному просторі інфляція часто подається або як виключний наслідок некомпетентності держави, або, навпаки, як фонове і майже природне явище, яке не потребує складного пояснення. Насправді ж інфляційні процеси мають багатофакторну природу, пов'язану з монетарними, виробничими, зовнішньоторговельними, очікувальними та інституційними чинниками. Саме тому міфологізація інфляції є показовою: складний економічний процес у масовій свідомості часто зводиться до однієї простої причини, яка зручна для політичної інтерпретації, але недостатня для реального аналізу. Таке спрощення безпосередньо впливає на фінансову поведінку домогосподарств, інвесторів і бізнесу, а отже – і на стійкість економічних інститутів [14].

Паралельно з ринковими та фінансовими міфами у ХХ–ХХІ століттях активно формуються державницькі міфи. Їхня специфіка полягає в тому, що вони вибудовуються навколо ролі держави в економіці та коливаються між двома крайнощами. Перша – це міф про державу як головне джерело економічних викривлень, неефективності та гальмування розвитку.

Друга – міф про державу як універсального рятівника, здатного самостійно й швидко розв’язати системні економічні проблеми. Обидві моделі є міфологізованими саме тому, що абсолютизують одну сторону складної реальності й не враховують ані меж державної спроможності, ані меж ринку, ані ролі інституційної якості [11; 19].

Міф про мінімальну державу був особливо впливовим у періоди, коли дерегуляція та ринкова лібералізація сприймалися як безумовні символи модернізації. У його основі лежало переконання, що щоразу, коли держава відступає, економіка автоматично стає ефективнішою. Проте практика показала, що без належних інститутів, контролю, правової визначеності та довіри дерегуляція може не зміцнювати, а послаблювати систему, створюючи простір для асиметрій, монополізації та соціальної нестабільності. Саме тут поняття інституційної стійкості набуває особливого значення: не розмір держави сам по собі визначає якість економічного порядку, а здатність інститутів забезпечувати передбачуваність, легітимність і ефективність правил.

Водночас не менш поширеним виявився і протилежний міф – уявлення, що держава в разі кризи завжди здатна швидко компенсувати будь-які дисбаланси, забезпечити справедливий розподіл ресурсів і відновити економічну рівновагу. У певних історичних умовах активна роль держави справді була необхідною та результативною, однак у міфологізованій формі ця роль починає сприйматися як майже необмежена. У такому випадку суспільство схильне недооцінювати інституційні обмеження, якість управлінських рішень, проблему довіри, часові лаги та ризик неефективного перерозподілу. Тобто державницький міф, як і ринковий, стає проблемою саме тоді, коли з інструмента пояснення перетворюється на самодостатню й універсальну формулу.

У XXI столітті до цих класичних міфів додаються нові – пов’язані з цифровізацією, платформенною економікою та технологічними змінами. Одним із найпоширеніших є міф про те, що цифрові технології самі по собі забезпечують прозорість, ефективність і нейтралізують інституційні вади. У спрощеному вигляді він зводиться до переконання, що цифрова платформа, автоматизація або новий фінансовий інструмент можуть замінити якісне регулювання, довіру, правову визначеність і відповідальне управління. Проте практика переконує, що цифровізація не усуває інституційних проблем автоматично, а лише переносить їх у нове середовище. Саме тому міф про технологічну самодостатність є особливо характерним для сучасної доби: він виростає з реального потенціалу інновацій, але перетворює його на перебільшене очікування універсального розв’язання економічних суперечностей [2; 14].

Узагальнення наведених ринкових, фінансових, державницьких і цифрових міфів дає підстави розглядати їх не як ізольовані дискурсивні

явища, а як взаємопов'язану систему економічних уявлень, що через певні канали впливу позначається на функціонуванні інститутів.

З метою систематизації цього взаємозв'язку доцільно подати структурно-логічну схему (рис. 2), яка відображає основні типи новітніх економічних міфів, механізми їх поширення та їхній вплив на параметри інституційної стійкості національної економіки. Подана схема засвідчує, що новітні економічні міфи впливають на інституційну стійкість не безпосередньо, а через систему проміжних механізмів – спрощення економічної реальності, абсолютизацію часткових істин, медійне тиражування, формування очікувань і зміну моделей економічної поведінки.

Саме через ці канали вони позначаються на довірі до інститутів, легітимності економічної політики, якості регуляторних рішень, сприйнятті ризику та готовності суспільства підтримувати реформи. У підсумку економічні міфи можуть або посилювати інституційну стійкість, якщо виконують координаційну й мобілізаційну функцію, або підривати її, якщо закріплюють хибні очікування, спотворюють оцінку економічної ситуації та провокують недовіру до формальних правил.

Для теми інституційної стійкості всі ці новітні міфи мають принципове значення. Вони впливають не лише на публічні дискусії, а й на глибші параметри функціонування економічної системи: рівень довіри до інститутів, легітимність економічної політики, підтримку реформ, готовність до довгострокового планування та характер реакції на кризи.

Якщо в суспільстві домінує міф про абсолютну саморегуляцію ринку, то регуляторні рішення можуть сприйматися як зайві або шкідливі. Якщо посилюється міф про всесильну державу, зростає ризик завищених очікувань і подальшого розчарування в інститутах. Якщо поширюється міф про нейтральність фінансових ринків або про автоматичну благодетельність цифровізації, суспільство стає менш чутливим до реальних структурних ризиків. Саме тому економічні міфи в новітню добу виступають не просто супутнім інформаційним фоном, а чинником, що може або зміцнювати, або підривати інституційну стійкість.

У цьому сенсі ринкові, фінансові та державницькі міфи ХХ–ХХІ століть слід розглядати як особливу форму колективного осмислення економіки, що виникає на перетині наукових ідей, політичних рішень, медійних інтерпретацій і повсякденних очікувань. Вони не є цілковито відірваними від реальності, але саме в міфологізованій формі часткові істини перетворюються на універсальні пояснення. Звідси й походить їхня сила: вони здатні мобілізувати, легітимувати, виправдовувати або, навпаки, дестабілізувати. Саме тому їхній аналіз є необхідним не лише для розуміння економічної думки, а й для пояснення того, як формується інституційна стійкість у сучасній економіці.

Структурно-логічна модель впливу новітніх економічних міфів на інституційну стійкість національної економіки

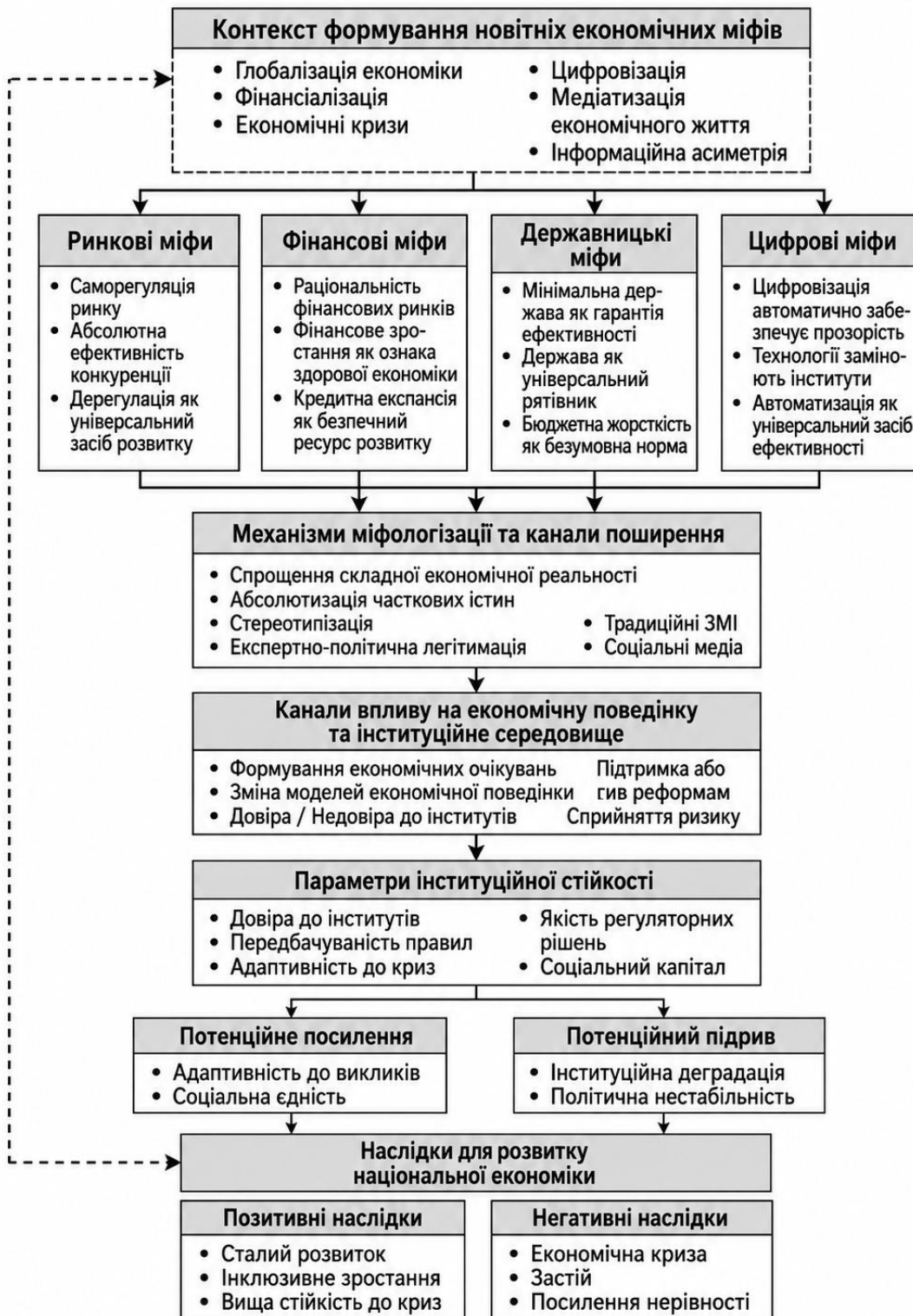

Рис. 2. Структурно-логічна модель впливу новітніх економічних міфів на інституційну стійкість національної економіки

Джерело: складено автором

2.3. Новітні економічні міфи в умовах цифровізації, глобальних криз і структурних змін

У сучасній економіці міфологізація набуває особливої інтенсивності саме в умовах цифровізації, глобальних криз і структурних змін. Якщо в попередні історичні епохи економічні міфи були прив'язані переважно до сакрального порядку, станової ієрархії, моральних уявлень про обмін або ранніх моделей ринкової координації, то в XXI столітті вони дедалі частіше формуються на перетині технологічних очікувань, кризового досвіду, інформаційного перевантаження та нестабільності глобальних господарських зв'язків. Саме тому новітні економічні міфи слід розглядати не лише як продовження попередніх смислових схем, а як специфічну форму адаптації суспільства до складної, швидкоплинної й часто суперечливої економічної реальності.

Цифровізація створила особливо сприятливе середовище для поширення економічних міфів, оскільки поєднала високу швидкість циркуляції інформації з попитом на прості й технологічно оптимістичні пояснення. Одним із найпомітніших тут є міф про технологічну самодостатність, за яким цифрові рішення нібито автоматично забезпечують прозорість, ефективність, зниження витрат і нейтралізацію інституційних вад. У такій логіці цифрова платформа, алгоритм, автоматизація чи новий фінансовий інструмент починають сприйматися не як елементи ширшого інституційного середовища, а як універсальний засіб подолання економічних суперечностей. Проте реальна практика показує, що технології не замінюють якісного регулювання, правової визначеності, довіри та відповідального управління, а лише по-новому вбудовуються в уже наявну систему економічних відносин [2; 14].

Поруч із цим формується міф про цифрову нейтральність – уявлення, що цифрові платформи, алгоритмічні рішення чи великі масиви даних автоматично дають об'єктивніший, точніший і менш упереджений результат, ніж традиційні інституційні механізми. У міфологізованій формі цифрова економіка постає як сфера, де людський фактор майже усувається, а отже автоматично зникають корупція, неефективність, асиметрія інформації та управлінські помилки. Однак насправді цифрові інструменти не існують поза контекстом економічної влади, політичних рішень, нерівності доступу до ресурсів і соціальних інтересів. Саме тому міф про технологічну нейтральність небезпечний тим, що він приховує потребу в інституційному контролі над цифровими механізмами та створює перебільшені очікування щодо їхньої універсальної ефективності.

Ще одним характерним міфом цифрової доби є уявлення про автоматичне зростання продуктивності завдяки технологічному оновленню. У такій формулі впровадження цифрових рішень саме по собі починає трактуватися як гарантія модернізації, конкурентоспроможності та

економічного прогресу. Проте зв'язок між технологіями та розвитком значно складніший: він залежить від якості людського капіталу, доступу до інвестицій, адаптивності інститутів, структури ринку праці та здатності державної політики спрямовувати цифрові зрушення в продуктивне русло. У міфологізованому сприйнятті ця багатофакторність зникає, а технологія перетворюється на самодостатній символ майбутнього успіху.

Не менш інтенсивно новітні економічні міфи відтворюються в умовах глобальних криз. Саме в кризові періоди зростає попит на швидкі, емоційно переконливі та політично придатні пояснення економічних потрясінь. Одним із найбільш поширених тут є міф про однопричинність кризи – уявлення, що складні макроекономічні збої, інфляційні хвилі, боргові проблеми або спад виробництва мають одну очевидну причину, яку можна просто назвати й так само просто усунути. У різні періоди такою «єдиною причиною» можуть оголошуватися держава, зовнішні ринки, глобальні інституції, великі корпорації, спекулянти, інфляція, дефіцит бюджету або, навпаки, надмірне регулювання. Саме в цьому виявляється міфологізація: багатофакторна реальність зводиться до однієї зручної формули, яка працює швидше як політичний або масово-психологічний інструмент, ніж як наукове пояснення.

У кризових умовах також посилюється міф про швидке економічне відновлення як майже автоматичний процес. Його сутність полягає в переконанні, що стабілізація окремих макропоказників, зовнішня підтримка або запуск реформ самі по собі гарантують перехід до стійкого зростання. У такому баченні недооцінюються часові лаги, якість інститутів, нерівномірність відновлення секторів, проблема довіри, вплив очікувань і сама складність структурних перебудов. Такий міф є особливо впливовим у публічній комунікації, оскільки суспільство в кризі схильне шукати не складних сценаріїв, а символічно сильних запевнень у швидкому позитивному результаті. Проте саме ця надмірна спрощеність у подальшому може обернутися зростанням розчарування та делегітимацією економічної політики.

У сучасних умовах структурних змін значного поширення набуває і міф про безконфліктність трансформації. Йдеться про уявлення, що модернізація, цифровізація, зелений перехід, зміна моделі зайнятості чи інтеграція у глобальні ланцюги вартості можуть бути здійснені без істотних соціальних, регіональних і секторальних дисбалансів. У міфологізованому вигляді структурна перебудова починає виглядати як загалом лінійний і майже безболісний процес, у якому виграють усі. Насправді ж будь-яка глибока економічна трансформація супроводжується перерозподілом ресурсів, зміною позицій окремих груп, посиленням конкуренції та ризиком нових форм нерівності. Саме тому

міф про безконфліктну трансформацію є небезпечним для інституційної стійкості: він знижує чутливість до соціальної ціни змін і послаблює готовність інститутів працювати з наслідками цієї нерівномірності.

Окремим виявом новітньої економічної міфологізації є міф про універсальність глобальних моделей розвитку. У його основі лежить уявлення, що інституційні рішення, які виявилися результативними в одних країнах або секторах, можуть бути майже механічно перенесені в інший контекст і забезпечити подібний результат. У кризовому та посткризовому середовищі така логіка здається особливо привабливою, оскільки дозволяє підмінити складну роботу з власними інституційними обмеженнями запозиченням уже готової формули. Проте саме тут виявляється обмеженість міфу: поза увагою залишаються відмінності в політичній культурі, якості управління, довірі до інститутів, ресурсній базі та історичній траєкторії розвитку. У підсумку універсальна модель починає працювати не як інструмент адаптованого реформування, а як джерело нових очікувань і потенційних розчарувань [6; 11].

Усі ці новітні економічні міфи мають принципове значення для інституційної стійкості, оскільки впливають не лише на спосіб пояснення економічної дійсності, а й на готовність суспільства взаємодіяти з інститутами, підтримувати правила та довіряти механізмам регулювання. Якщо в масовій свідомості закріплюється міф про автоматичну благодійність цифровізації, знижується увага до якості регуляторного дизайну. Якщо домінує міф про швидке відновлення, формується завищене очікування від політики. Якщо поширюється міф про однопричинність кризи, посилюється пошук простих винних замість складного аналізу причин. Якщо укорінюється міф про універсальність готових моделей, зменшується чутливість до власної інституційної специфіки. Саме тому новітні економічні міфи слід аналізувати як чинники, що можуть або зміцнювати інституційну координацію, або, навпаки, послаблювати адаптивність економічної системи до структурних змін.

Водночас новітні міфи не є суто деструктивними за своєю природою. Частина з них може виконувати мобілізаційну функцію, підтримувати суспільну готовність до змін, символічно об'єднувати економічних суб'єктів навколо модернізаційних цілей і знижувати рівень дезорієнтації в кризовому середовищі. Проблема виникає тоді, коли такі міфи втрачають зв'язок із реальними інституційними умовами та починають підміняти аналіз готовими універсальними формулами. Саме на цій межі між координаційною та деструктивною функцією новітніх економічних міфів і проходить лінія їхнього впливу на інституційну стійкість.

Отже, новітні економічні міфи в умовах цифровізації, глобальних криз і структурних змін є не випадковими побічними продуктами сучасної комунікації, а важливою частиною економічного середовища, в якому

формується очікування, поведінкові реакції та уявлення про допустимі межі реформ. Вони змінюють спосіб, у який суспільство сприймає ринок, державу, технології, фінанси та саме поняття розвитку. Саме тому їхній аналіз є необхідною передумовою для глибшого розуміння того, як у сучасній економіці формується баланс між змінами, довірою, адаптивністю та інституційною стійкістю.

Проведений аналіз засвідчив, що економічні міфи змінювалися разом із трансформацією господарських систем, однак зберігали спільну функцію – спростувати економічну реальність, надавати їй соціально прийнятний сенс та легітимувати певні моделі економічного порядку. Історичний розгляд показав, що в різні епохи міфологізувалися уявлення про джерела багатства, природу власності, справедливості обміну, роль держави, ринку та господарської нерівності.

У XX–XXI століттях економічні міфи не зникли, а набули нових форм, пов'язаних із ринковими механізмами, фінансовими процесами, державною політикою, цифровізацією, глобальними кризами та структурними змінами. Саме в новітніх умовах вони почали впливати не лише на масове економічне сприйняття, а й на довіру до інститутів, підтримку реформ, економічні очікування та моделі поведінки суб'єктів господарювання.

Встановлено, що новітні економічні міфи можуть або підтримувати інституційну координацію та адаптацію суспільства до змін, або, навпаки, підірвати інституційну стійкість через хибні очікування, спрощення складних процесів і делегітимацію економічної політики. Саме тому подальший аналіз доцільно зосередити на тому, як економічні міфи впливають на суспільну довіру, економічну поведінку та інституційні механізми розвитку національної економіки.

3. Економічні міфи як виклик інституційній стійкості та розвитку національної економіки

3.1. Вплив економічних міфів на суспільну довіру, очікування та економічну поведінку

Перехід до аналізу економічних міфів як виклику інституційній стійкості потребує зосередження на тому, як саме вони діють у суспільстві. Якщо в попередніх розділах було показано історичну еволюцію економічних міфів, їх сучасні форми та зв'язок із ринковими, фінансовими, державницькими й цифровими уявленнями, то на цьому етапі важливо простежити їхній безпосередній вплив на суспільну довіру, економічні очікування та поведінкові реакції. Саме в цій площині економічний міф перестає бути лише смисловою конструкцією і стає

чинником, що реально позначається на функціонуванні інститутів та на параметрах розвитку національної економіки.

Суспільна довіра є одним із базових елементів інституційної стійкості, оскільки саме вона забезпечує готовність громадян, бізнесу та інших економічних суб'єктів взаємодіяти з формальними правилами, визнавати легітимність регуляторних рішень і підтримувати довгострокові економічні зміни. Водночас довіра в економіці формується не лише на основі безпосереднього досвіду, а й через колективні уявлення про державу, ринок, фінансові установи, податкову систему, реформи та механізми розподілу ресурсів. Саме тут економічні міфи відіграють важливу роль: вони задають первинні рамки сприйняття інститутів, роблячи їх у суспільній свідомості або природними, необхідними й надійними, або, навпаки, ворожими, неефективними та апріорно недоброчесними.

У такому сенсі економічний міф впливає на довіру не лише через зміст окремих тверджень, а й через сам спосіб організації економічного сприйняття. Якщо в суспільстві домінує міф про те, що держава завжди діє неефективно, будь-яке регуляторне рішення сприйматиметься з підвищеною підозрою незалежно від його фактичної якості. Якщо поширеним є міф про автоматичну раціональність ринку, то навіть очевидні ринкові дисбаланси можуть тривалий час не сприйматися як підстава для корекції політики. Якщо ж закріплюється міф про всесильність держави, формується протилежний тип очікувань, за якого на інститути покладається надмірна відповідальність за вирішення проблем, що мають складнішу й більш багатофакторну природу. У всіх цих випадках міф не просто супроводжує економічну реальність, а втручається в сам механізм довіри до інститутів.

Не менш важливим є вплив економічних міфів на очікування. У сучасній економіці очікування є не другорядним психологічним чинником, а важливим елементом реальних економічних процесів. Саме через очікування суспільство реагує на інфляцію, зміну цін, податкові рішення, коливання валютного курсу, регуляторні новації, державні програми підтримки або сигнали про кризу чи відновлення. Економічний міф у цій системі виступає своєрідним механізмом попереднього тлумачення подій: він спрощує невизначеність і пропонує готову схему пояснення того, що відбувається і чого слід чекати далі.

Саме тому міфологізовані уявлення особливо сильно впливають на періоди нестабільності. У ситуаціях, коли інституційне середовище є напруженим, а економічна інформація – суперечливою, суспільство частіше орієнтується не на складний аналітичний розбір, а на зрозумілі формули. Так виникають стійкі очікування на кшталт того, що інфляція завжди буде зростати, держава обов'язково посилить податковий тиск,

ринок самостійно виправить будь-які дисбаланси або, навпаки, що лише зовнішня допомога здатна забезпечити економічне поліпшення. Подібні схеми не є нейтральними: вони впливають на рішення щодо споживання, заощадження, інвестування, кредитування, участі в реформованих секторах чи готовності до довгострокового планування.

У цьому контексті економічні очікування слід розглядати як простір, де міфологізація безпосередньо переходить у поведінку. Домогосподарства можуть змінювати моделі заощаджень під впливом міфів про «небезпечність» банківської системи або «безумовну надійність» певних активів. Бізнес може відкладати інвестиційні рішення, якщо в інформаційному середовищі домінують міфи про неминучість економічного погіршення або, навпаки, про автоматичний успіх певної моделі розвитку. У результаті економічний міф починає діяти не як абстрактна ідея, а як чинник, що опосередковує конкретний вибір.

Економічна поведінка в цілому рідко є повністю раціональною в класичному сенсі. Вона формується під впливом неповної інформації, обмеженої уваги, емоційного тиску, соціального наслідування й звичних інтерпретаційних схем. Саме тому економічні міфи виявляються настільки життєздатними: вони дають не точне, але швидке й психологічно комфортне пояснення складної реальності. У практичному вимірі це означає, що міфи можуть стимулювати як адаптивну, так і деструктивну поведінку. У першому випадку вони допомагають суспільству зберігати орієнтацію в умовах невизначеності, у другому – підштовхують до короткострокових, панічних або стратегічно помилкових рішень.

Для інституційної стійкості особливо важливо, що довіра, очікування і поведінка взаємно підсилюють одне одного. Недовіра до інститутів формує негативні очікування, негативні очікування змінюють економічну поведінку, а ця поведінка, своєю чергою, може погіршувати фактичний стан системи й підтверджувати первинний міф. Так утворюється замкнений контур, у межах якого економічне уявлення переходить у соціально відтворювану практику. У подібній ситуації інституційна стійкість залежить не лише від формальної якості правил, а й від того, наскільки інститути здатні працювати в середовищі вже сформованих економічних очікувань і міфологізованих оцінок.

У сучасній національній економіці це має особливе значення, оскільки підтримка реформ, податкова дисципліна, інвестиційна активність, ставлення до державного регулювання та довіра до фінансової системи значною мірою залежать від колективних моделей економічного сприйняття. Саме тому економічні міфи слід розглядати не як периферійний інформаційний фон, а як чинник, що безпосередньо впливає на інституційну динаміку. Вони можуть посилювати координацію

суспільства, якщо сприяють довірі, стабілізують очікування і підтримують орієнтацію на довгострокові рішення. Але вони ж можуть послаблювати інституційну стійкість, якщо формують завищені або хибні очікування, підривають легітимність економічної політики та стимулюють поведінкові реакції, несумісні зі стійким розвитком.

Отже, вплив економічних міфів на суспільну довіру, очікування та економічну поведінку є одним із ключових механізмів їхнього впливу на розвиток національної економіки. Саме через ці канали міфологізовані уявлення входять в інституційне середовище, змінюють характер взаємодії між економічними суб'єктами та визначають межі сприйняття реформ, ризиків і можливостей. Це дає підстави далі зосередитися на тому, як економічні міфи проявляються у сфері державного управління, медіа та публічної комунікації.

3.2. Економічні міфи у державному управлінні, медійному просторі та публічній комунікації

Економічні міфи набувають особливої ваги тоді, коли виходять за межі індивідуального сприйняття і починають функціонувати у просторі державного управління, медіа та публічної комунікації. Саме в цій площині вони перестають бути лише способом спрощеного тлумачення економічної реальності та перетворюються на чинник, що впливає на формування порядку денного, легітимацію рішень, суспільну підтримку реформ і загальний рівень довіри до інститутів. Якщо в попередньому підрозділі увагу було зосереджено на впливі економічних міфів на довіру, очікування та поведінку, то тут важливо простежити, через які канали ці міфи закріплюються в публічному просторі та як саме вони вбудовуються в управлінські практики.

У державному управлінні економічний міф може виконувати подвійну роль. З одного боку, він спрощує складні процеси й дозволяє швидше комунікувати економічні рішення суспільству. З іншого боку, саме ця спрощеність часто створює ризик підміни реального аналізу зручними формулами, які політично легко відтворюються, але не відображають повноти економічної ситуації. У такому вигляді міфи починають впливати не лише на спосіб пояснення реформ, а й на саму логіку їх розроблення. Наприклад, уявлення про те, що ринок завжди самостійно врівноважує систему, або що держава здатна швидко компенсувати будь-які дисбаланси, можуть формувати спрощене бачення меж економічної політики, її інструментів та очікуваних наслідків.

Особливість державного управління полягає в тому, що воно працює не лише з об'єктивними економічними даними, а й із суспільними уявленнями про допустиме, справедливе, необхідне й ефективне. Саме тому міфологізовані уявлення можуть ставати елементом управлінської раціональності. В одних випадках вони використовуються для мобілізації

підтримки реформ, в інших – для виправдання бездіяльності, відтермінування непопулярних рішень або перенесення відповідальності на зовнішні чинники. У підсумку економічний міф впливає на державне управління не лише як зовнішній комунікаційний фон, а як елемент смислового середовища, в якому ухвалюються й пояснюються економічні рішення.

Не менш важливу роль у відтворенні економічних міфів відіграє медійний простір. Саме медіа надають економічним явищам форму, зрозумілу для масової аудиторії, добирають акценти, підсилюють окремі інтерпретації та задають емоційний тон сприйняття. У такому середовищі складні економічні процеси – інфляція, податкова політика, бюджетний дефіцит, боргове навантаження, валютні коливання, цифровізація чи структурні реформи – часто подаються у вигляді коротких, чітких і запам'ятовуваних формул. Саме це робить медіа одним із головних середовищ циркуляції економічних міфів. Проблема полягає не в самому прагненні до доступності, а в тому, що в процесі такого спрощення реальна багатофакторність економічних явищ часто втрачається.

У сучасних умовах медійний простір не обмежується традиційними засобами масової інформації. До нього належать також цифрові платформи, соціальні мережі, телеграм–канали, короткі відеоформати, експертні блоги та гібридні інформаційні середовища, в яких економічні смисли циркулюють значно швидше, ніж раніше. Це створює сприятливі умови для посилення міфологізації: чим вища швидкість поширення інформації, тим сильніший попит на просту, емоційно насичену й однозначну інтерпретацію. У таких умовах економічний міф часто виявляється комунікативно сильнішим за складне, але коректне аналітичне пояснення.

Публічна комунікація є тією ланкою, де державне управління та медійний простір безпосередньо перетинаються. Саме тут формується те, як суспільство сприймає економічну політику, оцінює її цілі, вірить або не вірить у її результативність. Якщо публічна комунікація спирається на спрощені, але переконливі міфологізовані схеми, вона може тимчасово підвищити підтримку рішень, однак одночасно створює ризик подальшого розчарування. Якщо ж комунікація повністю ігнорує масові економічні уявлення і намагається працювати лише мовою технократичного пояснення, вона часто втрачає контакт із суспільством. Саме тому проблема полягає не в тому, чи існують економічні міфи у публічному просторі, а в тому, як із ними працюють інститути державного управління і чи здатні вони не підживлювати деструктивну міфологізацію.

Для узагальнення ролі економічних міфів у державному управлінні, медійному просторі та публічній комунікації доцільно подати структурно–логічну схему, яка відображає основні канали їх формування, поширення та впливу на інституційну стійкість національної економіки (рис. 3). Подана схема засвідчує, що економічний міф у сучасному публічному просторі функціонує не як ізольоване уявлення, а як елемент

складної комунікаційної взаємодії між державними інститутами, медіа та суспільством. Саме через ці канали він може впливати на довіру до інститутів, підтримку реформ, сприйняття легітимності економічної політики та загальну адаптивність економічної системи до змін.

Рис. 3. Економічні міфи у державному управлінні, медійному просторі та публічній комунікації: канали поширення та впливу на інституційну стійкість

Джерело: складено автором

У цьому контексті важливо розмежовувати комунікаційне спрощення і міфологізацію. Перше є необхідним елементом публічної політики, оскільки складні економічні процеси неможливо щоразу пояснювати виключно академічною мовою. Друге виникає тоді, коли часткове пояснення починає подаватися як повна й універсальна істина, а складність економічної реальності підмінюється стабільною зручною формулою. Саме в цей момент економічний міф стає фактором ризику для інституційної стійкості: він починає формувати хибні очікування, послаблює довіру до формальних правил, поляризує ставлення до реформ і ускладнює сприйняття необхідних, але складних рішень.

Для інституційної стійкості особливо важливо, що державне управління, медіа та публічна комунікація можуть не лише відтворювати міфи, а й коригувати їхній вплив. Якість інституційної комунікації визначається не тим, чи повністю усунуто спрощення, а тим, чи зберігається зв'язок між публічним поясненням і реальною складністю економічного процесу. Якщо інститути здатні пояснювати рішення переконливо, послідовно й без грубого спрощення, вони зменшують простір для деструктивної міфологізації. Якщо ж державна комунікація сама спирається на короткостроково вигідні міфи, вона підриває власну легітимність і посилює недовіру в довшій перспективі.

Отже, економічні міфи у державному управлінні, медійному просторі та публічній комунікації слід розглядати як один із ключових механізмів впливу на інституційну стійкість. Саме через ці канали вони входять у масове економічне сприйняття, впливають на підтримку реформ, на рівень довіри до інститутів і на легітимність економічної політики. Це дає підстави далі перейти до аналізу того, яким чином економічні міфи можуть виконувати конструктивну або деструктивну роль у процесах економічного відновлення.

3.3. Конструктивні й деструктивні економічні міфи у процесах економічного відновлення

У процесах економічного відновлення економічні міфи набувають особливої ваги, оскільки саме в періоди нестабільності, структурних зламів і суспільної втоми зростає попит на зрозумілі, емоційно переконливі та політично зручні пояснення. У таких умовах міфологізовані уявлення починають виконувати не лише інтерпретаційну, а й орієнтаційну функцію: вони задають рамки сприйняття економічної ситуації, впливають на очікування економічних суб'єктів, визначають ставлення до реформ, до ролі держави, до зовнішньої допомоги та до самої ідеї відновлення. Саме тому в контексті сучасних трансформацій доцільно розглядати економічні міфи не лише як джерело викривлень, а і як чинник, що може мати як конструктивний, так і деструктивний вплив на економічне відновлення.

Конструктивний потенціал економічних міфів полягає насамперед у їхній здатності знижувати рівень невизначеності та забезпечувати мінімально необхідну смислову координацію суспільства. У ситуаціях, коли економічна реальність є надто складною, суперечливою й психологічно виснажливою, міф може виконувати мобілізаційну функцію: підтримувати віру в можливість відновлення, зміцнювати орієнтацію на майбутнє, сприяти символічному об'єднанню суспільства навколо ідеї розвитку. Саме в такому вигляді він здатний виступати не лише формою спрощення, а й механізмом колективної адаптації до трансформаційних змін.

Одним із прикладів конструктивного міфу можна вважати уявлення про відновлення як спільний національний проєкт. У своїй раціональній основі таке уявлення пов'язане з реальною потребою координації ресурсів, інституцій та суспільних зусиль. Однак у ширшому соціальному вимірі воно набуває символічного змісту: відновлення починає сприйматися не лише як техніко-економічний процес, а як форма колективного майбутнього, яка вимагає відповідальності, солідарності та довгострокової орієнтації. У такому випадку міфологізоване підсилення ідеї відновлення може відігравати позитивну роль, якщо воно сприяє довірі, підтримці реформ і готовності до інституційних змін.

Подібним чином конструктивний характер можуть мати й міфи про підприємництво як силу оновлення, про інновації як джерело модернізації, про економічну стійкість як результат суспільної згуртованості. У науковому сенсі жодне з цих положень не може розглядатися як універсальна істина, однак у процесі відновлення вони здатні виконувати важливу координаційну функцію. Їхнє значення полягає не в абсолютній аналітичній точності, а в тому, що вони підтримують орієнтацію на дію, легітимують інвестиції в майбутнє та посилюють суспільну готовність сприймати зміни не лише як втрату, а і як можливість структурного оновлення.

Водночас конструктивний потенціал економічного міфу має межі. Він зберігається лише доти, доки міф не відривається від реальних інституційних умов і не починає підміняти складний аналіз надмірно оптимістичними формулами. Коли символічна мобілізація переходить у риторику гарантованого успіху, а очікування відновлення починають випереджати реальну інституційну спроможність, конструктивний міф поступово трансформується в деструктивний. Саме тому в дослідженні економічного відновлення принципово важливо не лише фіксувати наявність мобілізаційних наративів, а й оцінювати, наскільки вони співвідносяться з ресурсними, управлінськими та інституційними можливостями.

Деструктивні економічні міфи у процесах відновлення, як правило, виникають там, де складні економічні суперечності підміняються простими й емоційно привабливими формулами. Одним із найпоширеніших є міф про автоматизм відновлення – уявлення, що саме по собі завершення гострої фази кризи, приплив допомоги або запуск окремих програм неминуче приведуть до сталого економічного зростання. У такій логіці відновлення мислиться як майже саморухомий процес, тоді як реальні питання інституційної якості, структурних обмежень, нерівномірності відбудови, довіри до політики та якості управлінських рішень відсуваються на периферію. небезпека цього міфу полягає в тому, що він формує завищені очікування, а отже – збільшує ризик подальшого розчарування в інститутах.

Іншою деструктивною формою є міф про зовнішню допомогу як універсальний ресурс модернізації. Безперечно, зовнішня підтримка може бути критично важливим чинником стабілізації та розвитку, однак у міфологізованому сприйнятті вона починає трактуватися як самодостатній заміник внутрішньої інституційної спроможності. У такому випадку відновлення помилково уявляється як процес, який можна імпортувати разом із фінансовими ресурсами, технологіями чи зовнішніми управлінськими моделями. Це послаблює увагу до власних інституцій, до якості державного управління, до здатності суспільства підтримувати реформи та до проблеми довіри як умови ефективного використання зовнішньої підтримки.

Не менш деструктивним може бути й міф про швидке технологічне вирішення глибоких економічних проблем. У сучасній економіці він часто набуває форми переконання, що цифровізація, автоматизація, платформенні рішення чи нові фінансові інструменти самі по собі здатні забезпечити ефективність, прозорість і зростання. У реальності ж технології можуть лише підсилити вже наявні інституційні переваги або, навпаки, перенести в нове середовище старі дисфункції. Саме тому у процесах відновлення міф про технологічну самодостатність є особливо ризикованим: він створює ілюзію швидких рішень там, де насправді потрібна довга й складна робота з інститутами, правилами, довірою та управлінською спроможністю.

Ще однією деструктивною формою економічної міфологізації є уявлення про те, що суспільство в умовах кризи й відновлення діє винятково раціонально. Насправді економічна поведінка в такі періоди значною мірою визначається страхом, втомою, недовірою, колективними очікуваннями та емоційною реакцією на невизначеність. Ігнорування цього виміру породжує хибне уявлення, ніби достатньо лише правильних макроекономічних рішень, щоб суспільство автоматично їх прийняло. У такому випадку недооцінюється роль економічної комунікації,

символічного виміру реформ і самої проблеми легітимності економічної політики.

У контексті інституційної стійкості принципове значення має саме межа між конструктивною та деструктивною міфологізацією. Конструктивні міфи здатні підтримувати координацію очікувань, посилювати символічну підтримку реформ, зміцнювати соціальну згуртованість і сприяти адаптації до складних умов. Деструктивні, навпаки, підривають довіру, створюють завищені або хибні очікування, провокують делегітимацію реформ і посилюють інституційну вразливість. Саме тому для національної економіки важливо не просто намагатися усунути будь-яку форму міфологізації, а навчитися розрізняти міфи, що виконують координаційну функцію, і міфи, що підмінюють реальність небезпечними спрощеннями.

У практичному сенсі це означає, що економічна політика відновлення повинна враховувати не лише ресурсні, макроекономічні й управлінські параметри, а й смислове середовище, в якому вона реалізується. Реформи, які суперечать стійким уявленням суспільства або не супроводжуються переконливою економічною комунікацією, можуть бути змістовно правильними, але інституційно вразливими. І навпаки, політика, яка враховує структуру суспільних очікувань і розуміє роль економічних міфів, отримує більше шансів на легітимність, підтримку й довгострокову результативність. У цьому й полягає один із ключових висновків цього підрозділу: економічне відновлення відбувається не лише в просторі ресурсів та інститутів, а й у просторі колективних економічних уявлень.

Отже, конструктивні й деструктивні економічні міфи у процесах економічного відновлення слід розглядати як важливу частину інституційного середовища сучасної економіки. Вони можуть або підтримувати адаптивність, координацію та довіру, або, навпаки, сприяти дезорієнтації, делегітимації та спотворенню економічних рішень. Саме тому їхній аналіз є необхідним для розуміння не лише того, які економічні ідеї циркулюють у суспільстві, а й того, як формується здатність національної економіки до стійкості, реформування та відновлення.

Проведений аналіз засвідчив, що економічні міфи є не лише формою спрощеного осмислення економічної реальності, а й чинником, який безпосередньо впливає на інституційну стійкість та розвиток національної економіки. Через суспільну довіру, економічні очікування та поведінкові реакції вони входять у практику функціонування інститутів, змінюють сприйняття реформ, впливають на легітимність економічної політики та визначають готовність суспільства до довгострокових змін.

Встановлено, що особливо інтенсивно економічні міфи діють у просторі державного управління, медіа та публічної комунікації. Саме через ці канали вони набувають масового характеру, закріплюються в суспільному сприйнятті та можуть як підтримувати координацію економічних рішень, так і підживлювати недовіру, поляризацію та спотворення оцінки економічної ситуації. У цьому сенсі економічний міф стає не лише комунікаційним феноменом, а й елементом інституційного середовища.

Окремо з'ясовано, що у процесах економічного відновлення економічні міфи мають амбівалентний характер. Конструктивні міфи можуть виконувати мобілізаційну, координаційну та адаптаційну функції, тоді як деструктивні – формують хибні очікування, підбивають довіру до інститутів і посилюють інституційну вразливість. Саме тому подальший аналіз доцільно спрямувати на вироблення підходів до ідентифікації, критичного осмислення та нейтралізації деструктивних економічних міфів у системі сучасної економічної політики.

Висновки

Проведене дослідження дало підстави стверджувати, що економічні міфи слід розглядати не як випадковий супровідний елемент суспільної свідомості, а як важливий чинник, що впливає на інституційну стійкість і розвиток національної економіки в умовах глобальних трансформацій та відновлення. На відміну від спрощеного розуміння міфу як цілковито хибного уявлення, у роботі обґрунтовано підхід, за яким економічний міф є стійкою, соціально відтворюваною формою осмислення економічної реальності, що поєднує раціональне ядро з ціннісним, символічним і поведінковим виміром. Саме ця особливість зумовлює його здатність впливати не лише на економічне мислення, а й на практики інституційної взаємодії.

У межах теоретичного аналізу уточнено сутність економічного міфу та його місце в системі економічної свідомості. Доведено, що економічний міф не є тотожним ані економічному наративу, ані стереотипу, ані ідеологемі, хоча й може включати окремі риси кожного з цих явищ. Якщо наратив виступає сюжетною формою подання економічного змісту, стереотип – фрагментарною схемою спрощення, а ідеологема – нормативно й політично навантаженою формулою, то економічний міф є ширшою смисловою конструкцією, яка пояснює, оцінює, легітимує та спрямовує економічне сприйняття суспільства. У цьому полягає його особлива роль як посередника між економічними уявленнями, поведінкою та інституційним середовищем.

Історичний аналіз показав, що економічні міфи змінювалися разом із господарськими системами, проте зберігали спільну функцію –

спрощувати економічну реальність і надавати їй нормативно прийнятний зміст. У традиційних суспільствах вони були пов'язані із сакральним порядком і природним циклом, в античності – з легітимацією соціальної та економічної нерівності, у середньовіччі – з моральним виправданням станового порядку і «справедливого» обміну, а в ранньомодерну та модерну добу – з міфологізацією багатства, ринку, державної могутності та економічного прогресу. Така еволюція дає підстави вважати, що економічні міфи не зникають у процесі модернізації, а лише набувають нових форм відповідно до зміни інституційних і комунікаційних умов.

У роботі встановлено, що в ХХ–ХХІ століттях економічні міфи особливо активно відтворюються в ринковому, фінансовому, державницькому та цифровому вимірах. До найбільш впливових належать міфи про саморегуляцію ринку, абсолютну ефективність конкуренції, нейтральність і раціональність фінансових ринків, однопричинність інфляції, мінімальну або, навпаки, всесильну державу, а також технологічну самодостатність цифрових рішень. Показано, що їхня стійкість зумовлена не лише повторюваністю в медійному просторі, а й тим, що вони дають суспільству зрозумілі формули пояснення складних економічних процесів. Водночас саме ця зручність робить їх потенційно небезпечними для інституційної стійкості, оскільки вони підміняють багатофакторний аналіз універсальними і спрощеними схемами.

Одним із ключових результатів дослідження стало обґрунтування того, що економічні міфи впливають на розвиток національної економіки насамперед через суспільну довіру, економічні очікування та поведінку. Встановлено, що міфологізовані уявлення здатні задавати первинні рамки сприйняття держави, ринку, фінансових установ, реформ і ризиків. Через це вони впливають на податкову дисципліну, інвестиційні рішення, споживчу та заощаджувальну поведінку, ставлення до регуляторних змін, підтримку або неприйняття реформ. Саме в цій площині економічний міф перетворюється з форми тлумачення реальності на фактор, що безпосередньо втручається у функціонування інститутів та ускладнює або, навпаки, полегшує їхню адаптацію до змін.

Окремо доведено, що важливим середовищем відтворення економічних міфів є державне управління, медійний простір і публічна комунікація. Саме тут економічні міфи набувають масового поширення, отримують політичне й емоційне підсилення, закріплюються в суспільному сприйнятті та впливають на легітимність економічної політики. Встановлено, що проблема полягає не в самому факті комунікаційного спрощення, яке в публічній політиці є неминучим, а в переході від доступного пояснення до міфологізації, коли часткова істина починає

подаватися як повна й універсальна формула. Саме в такому випадку економічні міфи можуть послаблювати довіру до інститутів, поляризувати оцінки реформ і звужувати простір для раціонального суспільного діалогу.

Важливим підсумком дослідження стало також виявлення амбівалентного характеру економічних міфів у процесах економічного відновлення. З одного боку, вони можуть виконувати конструктивну функцію – мобілізувати суспільство, зменшувати дезорієнтацію в умовах нестабільності, підтримувати символічну координацію та легітимувати необхідність змін. З іншого боку, деструктивні економічні міфи формують хибні очікування, перебільшують здатність окремих інструментів швидко вирішити складні проблеми, підривають довіру до інституцій і посилюють інституційну вразливість. У цьому сенсі для економічної політики важливим є не просто викриття міфів як таких, а здатність розрізнити ті з них, що підтримують координацію та адаптацію, і ті, що спотворюють економічне мислення та ускладнюють стійкий розвиток.

Отже, наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні підходу, за яким економічні міфи слід розглядати як чинник, що впливає на інституційну стійкість через систему взаємопов'язаних механізмів – суспільну довіру, очікування, поведінку, публічну комунікацію та легітимність економічної політики. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для вдосконалення державного управління, розроблення більш реалістичної економічної комунікації, формування інституційно чутливої політики реформ і вироблення стратегій національного відновлення, які враховують не лише матеріально–ресурсний, а й когнітивно–поведінковий вимір розвитку. У підсумку дослідження підтверджує, що стійкість сучасної національної економіки залежить не тільки від якості формальних правил і ресурсного забезпечення, а й від того, у якому смисловому середовищі ці інститути функціонують і як саме суспільство осмислює економічну реальність.

Список використаних джерел:

1. Akerlof G. A., Shiller R. J. *Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why It Matters for Global Capitalism*. Princeton: Princeton University Press, 2009. 264 p.
2. Artomova A. Yu. Сучасні тенденції в структурі міжнародної торгівлі з огляду на базові теорії міжнародної торгівлі. *Бізнес–навігатор*. 2021. № 4 (65). С. 12–16. URL: http://www.business–navigator.ks.ua/journals/2021/65_2021/4.pdf DOI: <https://doi.org/10.32847/business–navigator.65–2>
3. Aristotle. *Politics*. Chicago: University of Chicago Press, 2013. 304 p.

4. Арістотель. Політика / пер. з давньогрец. Київ: Основи, 2000. 239 с.
5. Білецький, А. О. Міфологія і міфи античного світу. Київ: Либідь, 1990. 168 с.
6. Chang H.–J. *Bad Samaritans: The Myth of Free Trade and the Secret History of Capitalism*. London: Random House Business Books, 2008. 276 p.
7. Глушко Т. П. Економічна теорія нації у контексті глобалізаційних процесів (соціально–філософський аналіз): автореф. дис. ... д–ра філос. наук. Київ, 2016. 31 с.
8. Качинська Н. І. Імідж держави: теоретичний аспект. *Гілея*. 2009. Вип. 19. С. 252–262.
9. Кравцов І. В. Правові цінності комунітаризму як філософсько–правової теорії. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2013. Т. 144–145. С. 25–29.
10. Лебедева В. К. Адам Сміт: наука та життя. *Проблеми економіки та політичної економії*. 2016. № 2. С. 150–160.
11. Mazzucato M. *The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths*. London: Anthem Press, 2013. 266 p.
12. Несененко П. П., Артеменко, О. А. *Історія економічних учень*: навч. посіб. Одеса: ОНЕУ, 2017. 326 с.
13. North D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 152 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/S009780511808678>
14. Petrukha N., Hromyka O., Artomova A., Milman L., Safonik N. Empirical Examination of Inflation's Influence on Economic Growth: Trends, Mechanisms, and Predictive Insights. *International Journal of Organizational Leadership*. 2025. Vol. 14. First Special Issue. P. 235–251. URL: https://ijol.cikd.ca/article_60816.html DOI: <https://doi.org/10.33844/ijol.2025.60475>
15. Самсонов, В. В., Сільвестров, А. М., Тачиніна, О. М. *Методологія наукових досліджень та приклади її використання*: навч. посіб. Київ: НУХТ, 2022. 385 с.
16. Shiller R. J. *Narrative Economics: How Stories Go Viral and Drive Major Economic Events*. Princeton: Princeton University Press, 2019. 377 p.
17. Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Chicago: University of Chicago Press, 1976. 2 vols.
18. Чанг Ха–Джун. 23 приховані факти про капіталізм. Київ: Наш Формат, 2018.
19. Чанг Ха–Джун. *Економіка. Інструкція з використання*. Київ: Наш Формат, 2023.
20. Williamson O. E. *The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting*. New York: Free Press, 1985. 468 p.

References:

1. Akerlof, G. A., & Shiller, R. J. (2009) *Animal spirits: How human psychology drives the economy, and why it matters for global capitalism*. Princeton: Princeton University Press.

2. Artomova, A. Yu. (2021) Suchasni tendentsii v strukturii mizhnarodnoi torhivli z ohliadu na bazovi teorii mizhnarodnoi torhivli [Modern trends in the structure of international trade in view of the basic theories of international trade]. *Biznes–navihator*, no. 4 (65), pp. 12–16. Available at: http://www.business–navigator.ks.ua/journals/2021/65_2021/4.pdf (accessed May 25, 2026). DOI: <https://doi.org/10.32847/business–navigator.65–2> (in Ukrainian)
3. Aristotle. (2013) *Politics*. Chicago: University of Chicago Press.
4. Aristotel. (2000) *Polityka* [Politics]. Kyiv: Osnovy. (in Ukrainian)
5. Biletskyi, A. O. (1990) *Mifolohiia i mify antychnoho svitu* [Mythology and myths of the ancient world]. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian)
6. Chang, H.–J. (2008) *Bad samaritans: The myth of free trade and the secret history of capitalism*. London: Random House Business Books.
7. Hlushko, T. P. (2016) *Ekonomichna teoriia natsii u konteksti hlobalizatsiinykh protsesiv (sotsialno–filosofskyi analiz)* [Economic theory of the nation in the context of globalization processes (social and philosophical analysis)]. dys. ... d-ra filos. nauk. Kyiv. (in Ukrainian)
8. Kachynska, N. I. (2009) *Imidzh derzhavy: teoretychnyi aspekt* [The image of the state: Theoretical aspect]. *Hileia*, iss. 19, pp. 252–262. (in Ukrainian)
9. Kravtsov, I. V. (2013) *Pravovi tsinnosti komunitaryzmu yak filosofsko–pravovoi teorii* [Legal values of communitarianism as a philosophical and legal theory]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, vol. 144–145, pp. 25–29. (in Ukrainian)
10. Lebedieva, V. K. (2016) *Adam Smit: nauka ta zhyttia* [Adam Smith: Science and life]. *Problemy ekonomiky ta politychnoi ekonomii*, no. 2, pp. 150–160. (in Ukrainian)
11. Mazzucato, M. (2013) *The entrepreneurial state: Debunking public vs. private sector myths*. London: Anthem Press.
12. Nesenenko, P. P., & Artemenko, O. A. (2017) *Istoriia ekonomichnykh uchen: navch. posib.* [History of economic thought: textbook]. Odesa: ONEU. (in Ukrainian)
13. North, D. C. (1990) *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>
14. Petrukha, N., Hromyka, O., Artomova, A., Milman, L., & Safonik, N. (2025) Empirical examination of inflation's influence on economic growth: Trends, mechanisms, and predictive insights. *International Journal of Organizational Leadership*, vol. 14, First Special Issue, pp. 235–251. Available at: https://ijol.cikd.ca/article_60816.html (accessed May 25, 2026). DOI: <https://doi.org/10.33844/ijol.2025.60475>
15. Samsonov, V. V., Silvestrov, A. M., & Tachynina, O. M. (2022) *Metodolohiia naukovykh doslidzhen ta pryklady yii vykorystannia: navch. posib.* [Methodology of scientific research and examples of its application: textbook]. Kyiv: NUKhT. (in Ukrainian)
16. Shiller, R. J. (2019) *Narrative economics: How stories go viral and drive major economic events*. Princeton: Princeton University Press.

17. Smith, A. (1976) *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* (Vols. 1–2). Chicago: University of Chicago Press.
18. Chanh, Kha–Dzhun. (2018) *23 prykhovani fakty pro kapitalizm [23 things they do not tell you about capitalism]*. Kyiv: Nash Format. (in Ukrainian)
19. Chanh, Kha–Dzhun. (2023) *Ekonomika. Instruktsiia z vykorystannia [Economics: The user’s guide]*. Kyiv: Nash Format. (in Ukrainian)
20. Williamson, O. E. (1985) *The economic institutions of capitalism: Firms, markets, relational contracting*. New York: Free Press.